

ELTÉRÍTETT KÉPEK, KISAJÁTÍTOTT MÉDIUM

Radosnai Levente

Glózer Rita (2024) *Eltérített képek, kisajátított médium.* Erdélyi Magyar Múzeum Egyesület (EME).

Glózer Rita *Eltérített képek, kisajátított médium* című könyve az Instagram nevű közösségi média platformon tetten érhető rendhagyó használati módokat és az ezekre épülő kulturális gyakorlatokat mutatja be. A kötet a médiakutatás jelenében kiemelkedően előremutató, hiszen a nagyléptékű folyamatok, technológiai fejlődési trendek és ezek társadalmi következményeinek vizsgálata helyett a kis léptékű, alulról érkező felhasználói törekvéseket helyezi vizsgálata fókuszába.

A kötet öt fejezetből áll, melyek közül az első a *Résztétel, domesztikáció, kisajátítás* címet viseli, s mely a kisajátítás jelenségét olyan elméleti megközelítések mentén ragadja meg, mint a domesztikációs elmélet és a résztvételi kultúra. A második fejezet az Instagramról kínál közelebbi képet. A Szerző előbb áttekintést ad a platform folyamatosan bővülő funkció-kínálatáról, majd a szöveg statisztikai adatok mentén ismerteti a felhasználók összetételét, valamint a különböző használati módokat. Így kiderül például, hogy az Instagram a fiatal felnőttek körében a legnépszerűbb, és hogy egyre többen használják különböző típusú hírek fogyasztására. Az áttekintés erőssége, hogy a globális adatokon túl a magyar közönségről is árnyaltabb képet ad. A fejezet utolsó egységében az Instagram képi kultúrája kerül górcső alá.

A *Helyek termelése* című harmadik fejezet azzal a megállapítással indít, miszerint az Instagram globális sikere annak egyedi vizuális eszköztárán és sajátos képi kultúráján túl a földrajzi térrel való komplex összefonódásának is köszönhető. A Szerző az Instagram valós fizikai térhez való viszonyának vizsgálatát a téri fordulat elméleti és fogalmi keretében végzi. Alapos áttekintést ad a szemléletváltás legfontosabb elméleti munkáiról, kitér a nyilvánosság és tér kapcsolatára, illetve a fogalmak definíciós kísérleteire, valamint bemutatja a hálózati és valós fizikai terek viszonyát jellemző elméleti megközelítéseket is.

A fejezet fókuszában a téri hivatkozások identitáskonstruálásra történő felhasználása áll. Az Olvasó számára kiderül, hogy a tartózkodási hely szándékos megosztása a közösségi platformokon az önreprezentáció eszköze. Ez egy sajátos szelekciós elv mentén történik: a megosztott helyeknek, helyzeteknek olyan koherens narratívába kell szerveződniük, mely összhangban van a megélt és a tudatosan kialakított online identitással. A téri hivatkozások kisajátítása tehát a felhasználók saját szociális igényeinek kielégítése céljából történik. A Szerző a harmadik alfejezetben azt mutatja be, hogy az Instagram, mely egyszerre vizuális természetű és helyalapú, azaz lokatív média, az urbánus tereket nem csak reprezentálja, de formálja is. Egyes helyszíneket kiemel, népszerűsít, míg mások láthatatlanok maradnak.

A negyedik alfejezetben a Szerző meggyőző érvekkel támasztja alá, hogy az Instagram hatékony kutatási eszközként és adatbázisként is alkalmazható. Érveit a kötetben idézett kutatások példáján keresztül erősíti, ugyanakkor megjegyzi, hogy a hivatkozott kutatások még a 2016. január 1-én bekövetkezett Instagram-API adatlekérés jelentős korlátozása előtt készültek. A fejezet végül az Instagram és a turizmusmarketing összefonódását bemutatva tárja fel, hogy a felhasználók közösségimédia-tartalomgyártásán keresztül megvalósuló részvételi marketing a turizmusipari résztvevőket az alulról szerveződő módszerek átvételére serkenti.

A negyedik fejezet az *Instant irodalom* címet kapta. A Szerző először alapos áttekintést ad az online irodalom alakulásáról, az új technológia nyújtotta lehetőségekhez fűzött korai reményekről, és ehhez képest a valóság alakulásáról, valamint átfogó képet ad az online irodalmi formák fejlődéséről is. A fejezet második egysége az online tér hatására az irodalmi nyilvánosságban, különösen az irodalomkritika diszkurzív közegében végbemenő változásokat részletezi. Olyan kérdések kerülnek terítékre, mint az irodalomkritika laicizálódása, a kritikai diskurzus demokratizálódása, a szakmai kritika és laikus véleményformálás közti feszültségek. A Szerző az irodalmi gyakorlatok popularizálódásának egyik példjaként érkezik meg a fejezet fő témájához: az Instagram funkcióinak eltérítéséhez.

Az Instagram kínálta lehetőségek kisajátítása azokban az innovatív és kreatív felhasználói gyakorlatokban ölt formát, melyeknek köszönhetően az alapvetően vizuális platform alkalmassá válik szövegek terjesztésére. Az effajta felhasználói stratégiák, taktikák bemutatása két fejezeten keresztül történik, melyek közül az első a 2010-es évek második felében a magyar fiatalok körében divatszerűen terjedő Instagram-naplókra fókuszál. A Szerző saját kutatásában 50 olyan profilt elemzett, melyek a képmegosztón közzétett folytatásos történetek közreadásának céljából jöttek létre. Az Olvasó rendkívül szemléletes példákkal alátámasztott képet kap az effajta szerzői profilokról, a profilok hálózataról, szerzők egymás közti, illetve közönséggel való kapcsolatáról, valamint a történetek tartalmi és stiláris jellegzetességeiről. A Szerző rámutat, hogy: „Az Instagram-naplók kapcsán megfigyelt mozzanatok érdekessége, hogy ezekben lényegében az irodalom „visszafolklorizálódásának” jelei figyelhetők meg.” (Glózer 2024: 77) Ez tetten érhető például abban, ahogyan az Instagram-naplók történetei erősen támaszkodnak a folklórmotívumokra, valamint az alkotó és közönség közötti visszajelzés igényének és lehetőségének azonnaliságában is. Az irodalom „visszafolkloizálódását” a Szerző Walter J. Ong másodlagos szóbeliséggel kapcsolatos megállapításaival hozza összefüggésbe. Bár a profilokat álnéven regisztrálták, az írásmódból, valamint a követők személyazonosságából a Szerző arra következtet, hogy a történetek írói maguk is tizenévesek lehetnek. Így talán nem meglepő, hogy a közreadott történetek a kamaszok problémáira, élethelyzetére reflektálnak, a „(...) megjelenő témák sok hasonlóságot, sőt átfedést mutatnak a fiataloknak és fiatal felnőtteknek szóló ifjúsági irodalom jellegzetes témáival [Torbó 2016], a témák feldolgozásának módja pedig a fiatalok által kedvelt fan fiction-applikációk működésével.” (Glózer 2024: 79)

A fejezet zárásaként egy másik kisajátító megoldással, az instaköltészettel, azaz az Instagramon megosztott versek közegével ismerkedhetünk meg. A kisajátító jelleg itt abban az egyszerű, de kreatív felhasználói megoldásban nyilvánul meg, hogy a kizárólag képi tartalom megosztására lehetőséget adó platformon a felhasználók az irodalmi szövegeket képek formájában teszik közzé. Az Instagram költészet jelenségének bemutatása egyrészt a költészet történetét médiatörténetként újragondoló Mike Chasar 2020-ban megjelent *Poetry Unbound* (Chasar 2020) című könyvén keresztül történik, melynek során megismerkedhetünk a műfaj egyik legismertebb és legmeghatározóbb alakjának, Rupi Kaurnak a munkásságával is. Másrészt pedig a Szerző saját, hasonló hazai kezdeményezéseket feltérképező tanulmánya kínál közelebbi képet a jelenségről. A vizsgált hazai oldalak a biókban adott bemutatkozás, valamint a megosztott tartalmak alapján több, jól körvonalazható kategóriát képeztek, amelyek sajátosságait a Szerző típusonként tárgyalja.

Az utolsó, *Instagram-újságírás* című fejezet az előzőektől eltérően azt mutatja be, hogy az eltérítő használat nem korlátozódik az egyéni felhasználók körére. Az Instagram-újságírás jelenségének ismertetésén keresztül a Szerző megvilágítja, ahogyan az alulról szerveződő folyamatok hatására az olyan professzionális iparágak, mint amilyen az újságírás is, a közönség igényeihez és viselkedéséhez igazodva integrálják az eltérítés és kisajátítás technikáit. Ilyen módon a kisleptékű taktikák intézményes stratégiákká válnak. A fejezet bevezető része részletesen tárgyalja a digitalizáció és a közösségi média platformok térnyerése következtében végbemenő hírfogyasztási és hírtermelési átalakulásokat. A Szerző alapos áttekintést ad az újságírás új formáiról, így az Olvasó megismerkedhet például a részvételi, az amatőr, az állampolgári és az aktivista újságírás jellemzőivel. Ezután az újságírás szakmai és intézményi változásainak tágabb kontextusban való tárgyalása következik, ám mindez a közösségi média-újságírás kialakulásának előzményeire fókuszálva történik. A Szerző részletesen tárgyalja ennek jelenségét, az újságírók közösségi platformokon betöltött szerepét, továbbá a hírek és egyéb történetek elbeszélésének új lehetőségeit, mielőtt megérkezne a kisajátító felhasználói technikák újságírára gyakorolt hatásának vizsgálatához.

A digitális átalakulás és a közösségi média térhódítása különösen érzékenyen érinti a közszolgálati médiumokat. A hagyományosan nemzeti keretek között, állami támogatással működő, transzmissziós modellre építő médiumok célja az állampolgárok tájékoztatása, ám a fiatalok megszólítása különösen nagy kihívást jelent úgy, hogy a közösségi média logikája nem mindig kedvez a közszolgálati értékeknek. A közösségi médiában történő közszolgálati hírgyártás sikeres példája az egyik jelentős európai közszolgálati hírforrás, a tagesschau. A Szerző esettanulmányban fejti fel a tagesschau sikerességének okait. Ezek között első helyen a személyi és anyagi erőforrások biztosítása áll. A tagesschau már 10 évvel ezelőtt közösségi médiaosztályt állított fel, melynek csapatában az újságírók mellett vizuális tartalomgyártásban járatos munkatársak is dolgoznak. A tartalom gyártást egy innovációs labor is segíti, melynek feladata a közösségi médiában megjelenő új trendek, formátumok nyomon követése az ezekre épülő kísérleti prototípusok készítése. Később ezek közül kerülnek kiválasztásra a rendszeresen használt formátumok. A sikeresség másik előfeltétele tehát a közösségimédia-környezet állandó monitorozása. Ezen túl fontos aspektus továbbá a formátumok jól beazonosíthatósága, valamint az adott platformmal való formai kompatibilitása. A fejezet zárásaképp a Szerző a tagesschau által a közösségimédia újságírás terén alkalmazott innovációkat a csatorna Instagram oldalán található tartalmak, formátumok részletes elemzésén keresztül vázolja, melyhez szemléletes képi példákat is csatol.

Glózer Rita *Eltérített képek, kisajátított médium* című kötete gondolatébresztő, hiánypótló alkotás. Tudományos igénnyel megírt közérthető mű, mely így a kommunikáció- és médiatudomány területével foglalkozó kutatókon, szakembereken és diákokon túl a szélesebb közönség számára is hasznos ismeretekkel szolgál. Tudományos hozzájárulása mellett egyben útmutató is lehet azok számára, akik a médiakultúrát formáló erőket szeretnék felismerni és kihasználni.